

РОЛЯ Т.ЗВ. ІНШАМОЎНАГА ФАКТАРА Ў РАЗВІЦЦІ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

Працэс будавання мовы часам суправаджаецца ўплывам шэрага чыннікаў, у гэтай сувязі выключнае метадалагічнае значэнні пры вывучэнні развіцця і фарміравання пэўнай літаратурнай мовы набывае паняцце “фактар”, які ўзыходзіць да ідэй В.фон Гумбальта.

Паколькі ў лінгвістыцы напрацаваны значны вопыт у характарыстыцы паняцця “фактар”, то ўяўляецца неабходным перадусім сістэматызаваць наяўныя ў лінгвістыцы азначэнні паняцця “фактар”, яго ролю ў развіцці і фарміраванні лексічнага складу мовы і выпрацаваць дэфініцыю паняцця “іншамоўны фактар”. Пад паняццем “фактар” разумеюць “непасрэднае ці ўскоснае ўздзеянне на развіццё таго або іншага ідыёма вонкавых у адносінах да яго з’яў, асоб, працэсаў ці тэндэнцый. Пры гэтым такое ўздзеянне можа праяўляцца як у мэтанакіраваных дзеяннях пабочных феноменаў (актыўны ўплыў), так ў свядомым ці неўсвядомленым засваенні ці ўспрыняцці пэўных ідэй і тэндэнцый (пасіўны ўплыў). Не цяжка зразумець, што ўздзеянне ідыёмаў можа быць узаемным, хаця і не раўназначным” [3, 132].

Патрабуе ўдакладнення паняцце “*іншамоўны фактар*”. Па сваёй сутнасці яго ўплыў на развіццё мовы прадугледжваецца экстралінгвістычнымі прычынамі і выкліканы знешнім уздзеяннем адной мовы на іншую, аднак вынікі такога ўнікнення адбываюцца перадусім на сістэме мовы. Адзначанае вышэй абумоўлівае характарыстыку іншамоўнага фактара як знешняга (пазамоўнага) і лінгвістычнага адначасова, што стымулюе вырашэнне такіх пытанняў, як: характар уплыву, характар запазычвання, прычыны, мэты і ўмовы гэтага працэсу, тыпы запазычванняў, характар і ступень іх змен. Уплыў т.зв. іншамоўных фактараў можа праяўляцца таксама ў перайманні спосабаў будавання мовы. Найбольш істотнымі знешнімі фактарамі фарміравання беларускай літаратурнай мовы лічацца *заходні* і *ўсходні*, якія “ўплывалі на вынікі міжславянскага моўнага ўзаемадзеяння. Што да паўднёвага фактара, то яму належала другарадная роля, якая ў сучасны перыяд развіцця славянскіх моў мінімізавалася” [2, 9]. Як адзначаецца лінгвістамі, для беларускай мовы “пераважаючы ўплыў на розных этапах яе развіцця мелі “расейскі”, “польскі”, “украінскі”, “нямецкі”, “славенскі” фактары. Але нельга недаацэньваць і ролю іншых фактараў, такіх, напрыклад, як “чэшскі” (успомнім хаця б яго ўплыў на мову перакладаў Францішка Скарыны ці лінгвістычныя погляды Янкі Станкевіча, якія істотным чынам паўплывалі на сучаснае разуменне паходжання беларускай мовы і на фарміраванне яе сучасных

“літаратурных” варыянтаў)” [3, 132]. Несумненную цікавасць уяўляе вывучэнне ўздзеяння і менш знаных фактараў, якія сведчаць пра шматвектарны характар узаемадзеяння славянскіх моваў, культур і народаў. Не заўсёды ўзаемадзеянне магло мець непасрэдны характар, але ад гэтага яго роля не змяншаецца.

Падагульняючы адзначанае вышэй, можна пагадзіцца з меркаваннем навукоўцаў, што “ўзаемадзеянне знешніх і ўнутраных фактараў – галоўны закон у развіцці мовы... У працэсе станаўлення новай якасці знешнія і ўнутраныя фактары могуць праявіцца з рознавялікай сілай, прычым нераўнамернасць іх узаемадзеяння вынікае звычайна ў тым, што стымулюючая сіла ўздзеяння знешняга, сацыяльнага фактара або актывізуе ўнутраныя працэсы ў мове, або, наадварот, замаруджвае іх. Прычыны таго і іншага караняцца ў тых зменах, якія зазнае само грамадства, носьбіт мовы” [1, 8].

Літаратура:

1. Валгина, Н.С. Активные процессы в современном русском языке: Учебное пособие для студентов вузов / Н.С.Валгина. – М.: Логос, 2001. – 304 с.
2. Цыхун, Г. Міжславянскае моўнае ўзаемадзеянне (сацыякультурны аспект). – Нацыянальная акадэмія навук Беларусі / Г.Цыхун // Беларускі камітэт славістаў. – Мн.: 2003. – 24 с.
3. Цыхун, Г. Да беларуска-славянскіх дачыненняў (гістарычна-моўная праблематыка / Г. Цыхун // Беларуская мова: шляхі развіцця, кантакты, перспектывы: Матэрыялы III Міжнар. кангрэса беларусістаў “Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый” (Мінск, 21-25 мая, 4-7 снеж. 2000 г.) / Рэдкал.: Г.Цыхун (гал. рэд.) і інш.) – Мн.: “Беларускі кнігазбор”, 2001. – 308 с. – (Беларусіка = Albaruthenica); Кн. 19 – С. 132-136.

Людміла Мазуркевіч (Мазыр, Беларусь)

Наталля Барысенк (Мазыр, Беларусь)

САМАТЫЧНАЯ ЛЕКСІКА ЯК СТРУКТУРНЫ КАМПАНЕНТ ФРАЗЕЛАГІЗМАЎ У МОВЕ АЛЕГАРЫЧНЫХ АПАВЯДАННЯЎ ЯКУБА КОЛАСА “КАЗКІ ЖЫЦЦЯ”

Творчая спадчына Якуба Коласа – невычэрпна глыбокая крыніца спасціжэння свету, дзе адлюстраваліся ўласныя жыццёвыя, філасофскія і эстэтычныя погляды класіка беларускай літаратуры. Асаблівае месца ў ліку створаных ім праявістых твораў займае цыкл апавяданняў “Казкі